

LIMBA ROMÂNĂ CA FACTOR INTEGRATIV SOCIAL ȘI CULTURAL ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Anatol EREMIA

(Institutul de Lingvistică, Chișinău)

Limba e produsul de secole și milenii al societății umane, ea servind oamenilor ca mijloc principal de comunicare și informare. Prin limbă o națiune s-a constituit și a evoluat în timp, menținându-se în istorie. Limba, istoria și datinile strămoșești au determinat specificul națiunii române, formând temeliile unității noastre etnice.

Unitatea limbii române, vorbită în întreg spațiul geografic dacoromân, din nordul Carpaților pînă la Dunăre și Mare și de la Tisa pînă la Nistru și dincolo de Nistru, a fost recunoscută la est de Prut în istoricul an 1989, odată cu consfințirea limbii noastre ca limbă de stat pe teritoriul Republicii Moldova. Legiferarea statalității limbii române și revenirea la veșmîntul ei firesc, la grafia latină, sunt opțiunile istorice ale românilor basarabeni în lupta lor de eliberare și statornicire națională.

Limba română, într-adevăr, a fost declarată pe teritoriul republicii drept limbă de stat, dar, cu părere de rău, n-a fost și promovată și respectată conform legii, chiar de înșiși cei care au investit-o în drepturile sale legitime. Evenimentele ce s-au desfășurat în anii următori demonstrează cu prisosință această tristă realitate: definirea limbii de stat prin glotonimul aberant „limbă moldovenească“ în Constituția republicii; desființarea Departamentului de Stat al

Limbilor, a cărui misiune era supravegherea funcționării limbii de stat în toate domeniile și sferile de activitate umană, precum și promovarea și implementarea legislației lingvistice în republică; reducerea în școli a numărului de ore la limba și literatura română și majorarea numărului de ore la limba și literatura rusă; lichidarea pe furiș a cursurilor de învățare a limbii oficiale de către aolingvi; amânarea repetată, pînă la anularea lor definitivă, a termenelor privind atestarea nivelului de cunoaștere a limbii de stat de către cadrele de conducere din republică și de către specialiștii alofoni care, în virtutea funcțiilor de serviciu, vin în contact direct cu populația.

Majoritatea țărilor europene au minorități etnice mai mult ori mai puțin numeroase. În Republica Moldova există o minoritate etnică importantă (găgăuzii), care dispune de un teritoriu relativ compact de locuire, și cîteva grupuri de etnici minoritari (ucrainenii, rușii, bulgarii, evreii, țigani), care locuiesc răsleț în diferite sate și orașe, localități cu populație etnică majoritară avînd doar ucrainenii și bulgarii. Această situație de izolare teritorială a minorităților generează și o izolare a lor pe plan spiritual și social. E necesar, prin urmare, să se întreprindă măsuri și acțiuni de integrare a alogenilor într-o societate civilă unitară, prin apropierea lor de populația română majoritară, pe plan lingvistic și cultural, și, bineînțeles, prin respectarea drepturilor la păstrarea și dezvoltarea limbilor și tradițiilor culturale naționale. Actele legislative actuale, însă, nu asigură aceste drepturi nici pentru populația română majoritară și nici pentru minoritarii de altă etnie.

E bine cunoscută astăzi tendința statelor europene de a se integra într-o comunitate internațională capabilă să asigure stabilitatea socială și progresul economic în fiecare țară, pacea și buna înțelegere între popoarele continentului. Comunitatea europeană însă presupune omogenitatea etnolingvistică și culturală internă, consolidarea spirituală a societății din fiecare stat. Iată de ce edificarea unei societăți trainice, sub toate aspectele, a devenit politica prioritară a parlamentelor și guvernelor din majoritatea țărilor europene.

Drept exemplu în acest sens pot servi realizările din cele trei state baltice. Aici instituțiile oficiale și organizațiile neguvernamentale activează de comun acord în vederea realizării programelor de stat privind integrarea în societatea civilă. În Estonia și Letonia, de exemplu, sunt definite strategiile edificării și consolidării societății, sunt stabilite obiectivele, căile și metodele de soluționare a problemelor de domeniu, acestea avînd drept scop afirmarea unei societăți

deschise pentru toți cetățenii țării, indiferent de apartenența lor națională sau confesională, de practicarea unor profesii, ocupații și îndeletniciri. Scopul suprem al activității în comun este consolidarea societății și integrarea țărilor respective în comunitatea europeană¹.

Factorii ce consolidează societățile civile din țările baltice sunt de ordin complex: (1) politica consecventă promovată de autoritățile statale pentru prosperarea națiunii și încadrarea grupurilor aolingve minoritare în societatea unitară a statului; (2) conștiința de neam și de țară suverană și independentă împărtășită de întreaga populație băștinașă; (3) lipsa unor forțe active și grupări vădit opoziționiste, a unor situații destabilizatoare, care ar genera dezordinea și conflictele în societate (separatismul, prezența armatelor străine, fărâmițarea teritoriului prin autonomizare și federalizare); (4) nivelul de cultură net superior, precum și starea materială a populației și condițiile de viață mult mai bune în comparație cu cele din Moldova².

În Republica Moldova nu s-a făcut aproape nimic în vederea încadrării spirituale și culturale a cetățenilor într-o comunitate unitară. Încercările de apropiere a reprezentanților minorităților naționale prin însușirea și cunoașterea limbii oficiale — *a limbii române ca mijloc de comunicare interetnică pe teritoriul republicii* — au fost zădărnice prin decizii și dispoziții oficiale încă prin anii 1994-1996. Nu dispunem în prezent de o concepție fundamentală în ceea ce privește procesele și modalitățile de integrare a tuturor cetățenilor într-o societate civilă unitară, lipsind cu desăvârșire în același timp un cadru legislativ și juridic adecvat în acest sens. La noi lipsește ca atare un dialog constructiv între organizațiile neguvernamentale și instituțiile de stat. În plus, unele societăți culturale ale minorităților, în contradicție cu principiile și angajamentele statutare, se implică în politică și promovează idei ce cauzează înstrăinarea și izolarea alogenilor. Presa guvernamentală nu încurajează discuții publice în problemele de interes comun, excepție făcând revistele și ziarele de orientare democratică: „Basarabia“ („Viața Basarabiei“), „Literatura și Arta“, „Flux“, „Timpul“ ș.a.

În Franța există un Comitet Național care informează în permanență Președintele țării asupra stării și funcționării limbii oficiale în toate domeniile și

---

¹ *На пути к гражданскому обществу*, Рига, 2001, *Интеграция общества в Латвию. Концепция государственной программы*, Рига, 1999.

² *The Integration of Society in Latvia. National Programme*, Riga, 2001, *Les politiques linguistiques des pays baltes. Terminogramme*, Quebec, 1998.

sferele de activitate umană. În țările baltice misiunea aceasta o au comisiile respective (parlamentară și guvernamentală), care coordonează activitatea comisiilor și subcomisiilor ramurale, din ministere, departamente, instituții, organizații și întreprinderi. Ministerul Justiției din Letonia dispune de subdiviziuni speciale în acest plan: de elaborare a proiectelor de legi și hotărâri în problemele limbii de stat, de supraveghere a stării și funcționării limbii oficiale în societate, de control și inspectare, precum și de sancționare a cazurilor de nerespectare a legilor privind limba oficială.

În Moldova sunt necesare investigații științifice fundamentale, sub toate aspectele integrării conlocuitorilor într-o societate comună, unificată, consolidată. Cercetările în domeniu ar putea sta la baza unor implementări aplicativ-practice de amploare. O carte-două (monografie sau culegere de articole) nu pot salva situația, mai cu seamă dacă ele sunt ținute în raft de bibliotecă. Problemele integrării trebuie discutate și propagate în presă, la radio și televiziune, în instituțiile de învățământ, în cadrul societăților etnoculturale. Nu avem nevoie de discuții interminabile „în jurul denumirii limbii“, după cum ne propun unii politicieni; problema e de mult soluționată și limpede pentru toți. *Vorbim limba română, o altă limbă romanică în spațiul dacoromân nu există.*

E timpul ca în marea operă de instruire și luminare lingvistică să se încadreze activ elitele comunității noastre: savanții, scriitorii, oamenii de cultură și artă. Lingviștilor le revin sarcini deosebite și de mare răspundere: să realizeze opere de valoare sub raport teoretic și aplicativ-practic; să abordeze în studiile lor probleme majore și de actualitate, care să contribuie la ameliorarea situației lingvistice în republică; instituțiile de cercetări științifice și catedrele universitare de limbă română și lingvistică romanică să-și revadă în acest sens tematica investigațiilor, evitând planificarea unor lucrări (monografii, teze de doctorat și de licență etc.) de minimă importanță științifică și randament practic.

În condițiile de astăzi ar fi necesară crearea unui Centru de cercetări și implementări practice în domeniul integrării în societatea civilă. În această muncă de folos și interes comun vor fi antrenați specialiști de înaltă calificare, în diferite domenii: economie, sociologie, jurisprudență, istorie, lingvistică. Centrul va avea următoarele obiective și direcții principale de activitate: (1) elaborarea strategiilor în problemele integrării; (2) definirea metodelor și procedeeleor de realizare a programelor de reformare a societății; (3) editarea unor lucrări cu caracter aplicativ-practic în domeniu (instrucțiuni, îndrumări metodice, buletine

informativ etc.); (4) discutarea publică și propagarea ideilor și principiilor politicii integrării. Dat fiind faptul că organele de resort n-au ajuns încă la înțelegerea acestor necesități, susținerea organizatorică și financiară în acest plan va trebui obținută, probabil, tot prin realizarea unor proiecte și programe oferite de instituțiile internaționale.

Premizele de bază, punctele de plecare în realizarea unor atare inițiative și acțiuni sunt, totuși: (1) politica consecventă de suveranitate și independență națională pe care urmează să o promoveze autoritățile de la Chișinău; (2) obținerea pe toate căile și prin toate mijloacele a întregirii teritoriului Republicii Moldova, stopînd astfel tendințele de fărîmițare a teritoriului și procesele de destrămare a societății după principii etnice, politice, ideologice etc.; (3) crearea unui stat de drept și a unei societăți stabile, în conformitate cu normele democratice internaționale; (4) renunțarea la tot felul de dispoziții și directive oficiale în problemele de limbă, istorie, cultură și tradiții naționale; (5) conștientizarea adevărului că însușirea și cunoașterea limbii oficiale a statului, a limbii române, și respectarea tradițiilor istorice și culturale ale populației autohtone majoritare oferă aolingvilor posibilități reale de manifestare și afirmare în societatea civilă actuală.

Limba este mijlocul principal de comunicare între oameni, dar ea mai este și un factor de prim ordin în procesul de integrare și consolidare a societății umane. Pe teritoriul Republicii Moldova limba română trebuie să devină catalizatorul unificării și consolidării societății civile, dar pentru aceasta e necesar ca ea să fie respectată de toată lumea și, bineînțeles, să fie însușită și vorbită de toți cetățenii republicii, indiferent de apartenența lor etnică. Limba oficială (de stat) trebuie să intre pe deplin în drepturile sale legitime.

Trebuie să ne pătrundem de înțelegerea că buna funcționare a limbii române oficiale depinde de fiecare dintre noi, în sensul că trebuie să o învățăm permanent și să o vorbim corect. Noi trebuie să oferim alogenilor posibilitatea însușirii limbii de stat și tot noi, pe de altă parte, să le creăm situații care cer utilizarea inevitabilă a limbii oficiale.

Istoria ne-a hărăzit un destin comun, să avem pe acest meleag basarabean o patrie comună, fie și atît de mică, de aceea dimpreună cu toții, și românii băștinași, și conlocuitorii noștri de altă etnie, trebuie să-i purtăm onoarea, să o apărăm, să-i asigurăm stabilitatea și prosperitatea pe mulți și mulți ani înainte.